Presidentti Tatu Leppänen
Korkein oikeus

3.10.2024

Valtiovarainvaliokunnan kunta- ja hyvinvointijaostolle

Hallituksen esitys eduskunnalle 109/2024 vp valtion talousarvioksi vuodelle 2025

Yleiset lähtökohdat

Riippumattomat tuomioistuimet ovat olennainen osa oikeusvaltiota. Oikeusvaltiomme onkin vankalla pohjalla, tuomioistuimet ovat riippumattomia, niiden toimintaan luotetaan ja toiminnan laatu on pääosin hyvää. Oikeusturvaongelmia ovat kuitenkin oikeusprosessien pituus ja kustannukset asianosaisille. Jokaisen perus- ja ihmisoikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kohtuullisessa ajassa ei kaikilta osin toteudu riittävällä tavalla.

Oikeusturvan antaminen edellyttää, että tuomioistuimilla on tehtävänsä hoitamiseen riittävät määrärahat ja asianmukaiset henkilöstö- ja muut resurssit. Tuomioistuintoiminnan järjestämisessä liikkumavara on pieni. Tuomioistuinten tehtävät ja menettelyt ovat lakisidonnaisina annettuja sekä perustuvat merkittävältä osin perustuslakiin ja kansainvälisiin velvoitteisiin. Tämä korostaa budjettivallan käyttäjän velvollisuutta huolehtia tuomioistuinten lakisääteisten tehtävien ja resurssien asianmukaisesta tasapainosta. Selvää on, että samalla tuomioistuinten itsensä ja Tuomioistuinviraston on huolehdittava toimintansa kehittämisestä ja siitä, että resurssit käytetään tarkoituksenmukaisella ja tehokkaalla tavalla.

Tuomioistuinten rahoitustilanne on pitkään ollut kireä erityisesti perusrahoituksen osalta. On tärkeää, että riippumattoman oikeudenhoidon perusrahoituksesta huolehditaan pitkäjänteisesti yli hallituskausien. Tuomioistuintyössä ylivoimaisesti suurin kustannuserä ovat palkat, joten riittämätön rahoitus merkitsee riittämätöntä henkilökunnan määrää. Kun työmäärä ei ole vähentynyt, seurauksena on ollut, että tuomioistuimet ovat ruuhkautuneet, oikeudenkäynnit viivästyneet ja myös työn laatu on saattanut kärsiä. Eurooppalaisen vertailun perusteella siviiliasioita näyttäisi myös jääneen tuomatta tuomioistuimiin. Sanalla sanoen oikeusturva on heikentynyt. Tuomareiden ja tuomioistuinten muun henkilökunnan kannalta tämä on merkinnyt kuormittumista ja jaksamisen ongelmia.

Oikeudenhoidon rahoituksessa on tärkeätä kiinnittää huomiota prosessien kokonaisuuteen. Esimerkiksi rikosprosessi on ketju, jossa yhtenä merkittävänä osana on oikeudenkäynti eri tuomioistuinasteissa. Lisäpanostus rikosten esitutkintaan ja syyteharkintaan edellyttää vastaavaa lisäpanostusta myös syytteet käsitteleviin tuomioistuimiin, jotta asiat eivät ruuhkaudu tuomioistuinvaiheessa.

Talousarvioesitys yleisten tuomioistuinten kannalta

Yleiskuva nyt käsiteltävästä ensi vuoden 2025 talousarvioesityksestä on yleisten tuomioistuinten kannalta myönteinen. Taustalla on toissa vuonna käsitelty kautta aikojen ensimmäinen valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta (VNS 13/2022 vp), jossa todettiin oikeuslaitoksen perusrahoituksen ja sen myötä henkilöstömäärän vajaus. Selonteossa ehdotettiin perustellusti, että riittävien henkilöstöresurssien turvaamiseksi koko

oikeudenhoitoon kohdennettaisiin keskipitkällä aikavälillä keskimäärin 90 milj. euron pysyvä vuosittainen lisärahoitus.

Ensi vuoden talousarvioesitykseen sisältyy lisäpanostuksia tuomioistuinten toimintaan, vaikka selonteossa tarpeellisiksi todettuihin määriin saakka ei vielä päästäkään. On hyvin myönteistä ja välttämätöntä, että oikeusturvaan panostetaan valtion talouden kireästä tilanteesta huolimatta. Kysymys ei ole valtion koko budjettiin nähden kovin suurista summista, mutta sitäkin tärkeämmistä eristä oikeusvaltion ja myös sisäisen turvallisuuden kannalta. Oikeudenhoidon toimijoilla on suuri merkitys myös valtion tulojen ja saatavien perinnän kannalta.

Toisaalta lisäpanostuksia heikentävästi myös oikeusministeriön pääluokkaan on osoitettu toimintamenosäästöjä, joka kohdistuvat myös tuomioistuimin. Vuoteen 2028 mennessä lisäpanostukset tuomioistuimiin tulisivat näillä säästöillä merkittävältä osin kumotuiksi.

Määrärahatilannetta kiristävä vaikutus on myös tuomioistuinten ICT-menojen voimakkaalla kasvulla, jota ei ole määrärahoissa otettu riittävästi huomioon. Sähköisten työvälineiden merkityksen lisääntyessä tietohallintomenot ovat kasvaneet aiemmasta ja kasvun arvioidaan jatkuvan. Tuomioistuinten tietojärjestelmien ylläpitoon ja kehittämiseen on varattava riittävät määrärahat. Kysymys on tuomioistuinten välttämättömistä nykyaikaisista työvälineistä, joita ei voida arvioida vain tuottavuuden kannalta. ICT-menot ovat toiminnan tietoturvallisuuden, laadun, luotettavuuden ja tehokkuuden kannalta välttämättömiä, joten niiden rahoituksen vaillinaisuus johtaa tuomioistuinten toimintamenojen rakenne huomioon ottaen henkilöresursseista säästämiseen, selonteossa asetettujen tavoitteiden vastaisesti. Yleisten tuomioistuinten osalta todettu koskee erityisesti uutta AIPA-asianhallintajärjestelmää, joka on nyt otettu laajasti käyttöön. AIPA sisältää alkuvaiheessa vain välttämättömät perustoiminnallisuudet, ja merkittävä osa työn tuottavuutta ja laatua lisäävistä toiminnallisuuksista siirtyvät tehtäväksi vasta ylläpitovaiheessa.

Yleisten tuomioistuinten määrärahat

1) Korkeimman oikeuden määräraha. Korkeimman oikeuden toimintamenomomentille ehdotetaan vuodelle 2025 määrärahaa 10,017 milj. euroa. Määrään sisältyy oikeudenhoidon resurssien varmistamiseen selonteon pohjalta osoitettu lisäys 200 000 euroa. Määrärahan muu kasvu on korkeimman oikeuden taloudellisiin toimintaedellytyksiin vaikuttamattomia eriä (lähinnä palkkojen tarkistukset).

Ensi vuodelle korkeimmalle oikeudelle ehdotettu määrärahalisäys on tarpeellinen ja maltillinen. Korkeimman oikeuden budjetti on viime vuosina ollut melko tasapainoinen, mihin on kuitenkin vaikuttanut lievä vajaus jäsen- ja esittelijätyökuukausissa ja sen myötä palkkamenojen täysimääräistä pienempi määrä. Kuten edellisenä vuotena, myös kuluvana vuonna budjetti jäänee alijäämäiseksi ja menojen kattamiseen joudutaan käyttämään aiempien vuosien säästöjä. Myös korkeimmassa oikeudessa ICT-menot ovat kasvaneet viime vuosina huomattavasti, ja määrärahan lisäys joudutaan osin käyttämään niihin.

Korkeimman oikeuden toimintaa on tehostettu käsittelyaikojen lyhentämiseksi, mutta nähtävissä ei ole sellaisia tehostamiskeinoja, joilla toimintamenoja voitaisiin pienentää. Korkeimpaan oikeuteen saapuneiden asioiden määrä on viime vuosina ollut suunnilleen entisellä tasolla. Korkeimman oikeuden päätehtävä on oikeuskäytäntöä ohjaavien ennakkopäätösten antaminen, ja niitä on annettu vuosittain yleensä samantasoinen määrä. Henkilökunnan vaihtuvuus on viime vuosina ollut voimakasta.

2) Muiden tuomioistuinten määräraha. Muiden tuomioistuinten ja Tuomioistuinviraston määräraha olisi ensi vuonna yhteensä 345,458 milj. euroa. Yleisten tuomioistuinten kuluihin tästä menisi 231 milj. euroa. Tietohallinto- ja muiden menojen osuus olisi 36,4 milj. euroa.

Määrärahassa on otettu huomioon useita muutoksia, merkittävimpänä oikeudenhoidon resurssien vahvistamiseen selonteon pohjalta 14,5 milj. euroa. Myönteistä on myös Jyväskylän ja Porin oikeustalohankkeisiin osoitettu määräraha. Toisaalta määrärahaan sisältyy sitä alentavia tuottavuussäästöjä yhteensä 1,95 milj. euroa.

Kuten edellä on todettu, muiden tuomioistuinten määrärahan korottaminen ehdotetulla tavalla on hyvin tarpeellista, myönteistä ja kannatettavaa. Tuomioistuinviraston tärkeä tehtävä on sitten jakaa nämä resurssit tuomioistuinten kesken tehokkaasti ja todellisen tarpeen mukaisesti. Tuomioistuinvirasto onkin määrärahoja jakaessaan viime vuosina kiinnittänyt korostettua huomiota tuomioistuinten toiminnan mittaamiseen ja asianosaisten valtakunnalliseen yhdenvertaisuuteen. Tärkeää on myös, että uuden henkilökunnan rekrytointi ja perehdyttäminen hoidetaan hyvin.